

सत्यमेव जयते
महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई
आणि

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद
यांच्यात ज्ञानमंडळ स्थापन करण्यासाठी करावयाचा करार

विषय :- नाट्यशास्त्र

करार करून देणार -
कुलसचिव,

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,
औरंगाबाद - ४३१००४.

फोन नं. ०२४० - २४०३३३३.

ई-मेल - registrar@bamu.ac.in

करार करून घेणार -
सचिव,

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ,
रविंद्र नाट्यमंदिर इमारत, २ रा मजला, सयानी मार्ग, प्रभादेवी, मुंबई - ४०००२५.

दूरध्वनी//फॅक्सक्र. ०२२-२४२२९०२०, ०२२-२४२२९०२७.

ई-मेल - sec.ms.mvkosh@gmail.com

योजनेचे स्वरूप -

१) मराठी विश्वकोश खंड १ ते २० मधील नोंदींच्या अद्ययावतीकरणाच्या प्रक्रियेमध्ये कालबाह्य झालेल्या नोंदी निश्चित करणे, विद्यमान नोंदींचे पुनर्लेखन करणे, नव्या नोंदी लिहून घेणे आदि विविध विषयांचा समावेश असेल. हे प्राथमिक काम झाल्यानंतर जगामध्ये प्रकाशित होणाऱ्या माहितीच्या साहाय्याने नोंदी अद्ययावत करण्याची प्रक्रिया सातत्याने चालू ठेवणे याही कामाचा अंतर्भाव असेल. यासाठी ज्ञानमंडळाची स्थापना करण्यात येत आहे. प्रत्येक विषयासाठी स्वतंत्र ज्ञानमंडळ असेल आणि ही सर्व ज्ञानमंडळे विश्वकोशाशी जोडली जातील.

२) या योजनेच्या अंतर्गत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद या विद्यापीठाने नाट्यशास्त्र या विषयाची पालकसंस्था म्हणून ज्ञानमंडळाची जबाबदारी घेण्यासाठी हा सामंजस्य करार करण्यात येत आहे.

ज्ञानमंडळाची कार्यपध्दती, कामकाज पार पाडण्यासंबंधी अटी व शर्ती -

१) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद 'नाट्यशास्त्र' या विषयाच्या ज्ञानमंडळाची जबाबदारी स्वीकारत आहे.

२) या ज्ञानमंडळात एक समन्वयक आणि पाच तज्ज्ञांचे सल्लागार मंडळ असेल. पाच तज्ज्ञांच्या सल्लागार मंडळातील दोन तज्ज्ञ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद यांच्याशी संबंधित असतील. उर्वरित तज्ज्ञांची निवड शैक्षणिक अर्हता, अनुभव आणि ज्ञानमंडळामार्फत करावयाच्या कार्याला वेळ देऊ शकतील अशा तज्ज्ञांची निवड करण्यात येईल. ही निवड मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाचे अध्यक्ष, विषयपालक आणि संस्था प्रतिनिधी यांच्या परस्पर विचार विनिमयाने करण्यात येईल. मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळातील विषय पालक हे ज्ञानमंडळाचे पदसिध्द सदस्य असतील.

३) संबंधित विद्यापीठ / शैक्षणिक व संशोधन संस्थेतील मराठीतून संशोधनात्मक लेखन करण्याचा अनुभव असलेले विषयतज्ज्ञ / सेवानिवृत्त तज्ज्ञ / संशोधक विद्यार्थी (M.Phil / Ph.D. / Other) यामधून समन्वयक नेमण्यात येईल. समन्वयक परिशिष्ट १ मध्ये 'समन्वयक' या शीर्षाखाली नमूद केल्याप्रमाणे जबाबदाऱ्या पार पाडतील.

४) ज्ञानमंडळाला आवश्यक कार्यालयीन सुविधा उदा. कार्यालय, इंटरनेट सुविधेसह संगणक, प्रिंटर इत्यादि व सल्लागार मंडळाच्या बैठकीसाठी आवश्यक सुविधा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद उपलब्ध करून देईल.

५) नाट्यशास्त्र या विषयातील लेखकांची कार्यशाळा / प्रशिक्षण आयोजित करण्यासाठी तसेच ज्ञानमंडळाचे काम परिशिष्ट १ मध्ये नमूद केलेल्या कार्यपध्दतीप्रमाणे चालविण्यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद आवश्यक ती सर्व मदत करेल. ज्ञानमंडळाच्या माध्यमातून ज्या नोंदी तयार होतील त्यावर महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाचा स्वामित्व हक्क राहिल व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद यांच्या सहकार्याची योग्य ती नोंद घेण्यात येईल.

६) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद येथे स्थापन करण्यात आलेल्या ज्ञानमंडळाची कालमर्यादा कमाल तीन वर्षांची असेल, कामाचा आढावा घेऊन आवश्यकतेनुसार हा कालावधी कमी अधिक करता येईल.

७) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद येथे स्थापन करण्यात आलेल्या ज्ञानमंडळाच्या कामकाजासाठी खालील बाबींवर होणाऱ्या संभाव्य वार्षिक खर्चाची रक्कम महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळामार्फत देण्यात येईल.

(१) समन्वयक मानधन रु. १५,००० X १२ = रु. १,८०,०००/-

(दरमहा समन्वयांकडून कामाचा अहवाल प्राप्त झाल्यावर मानधन अदा करण्यात यावे.)

(२) ज्ञानमंडळ तज्ज्ञांचा बैठक खर्च, स्टेशनरी व इतर खर्च - रु. २५,०००/-

(३) प्रशिक्षण / कार्यशाळेचा खर्च - रु. ३५,०००/-

ज्ञानमंडळाची संकल्पना -

मराठी विश्वकोशाचे १ ते २० खंडांच्या प्रकाशनाचे कार्य पूर्ण झाले आहे. विश्वकोशाचा पहिला खंड १९७६ साली प्रकाशित झाला असून २० वा खंड २०१५ साली प्रकाशित झाला आहे. विश्वकोशाच्या संहिता खंडांच्या पहिल्या आवृत्तीचे काम अ ते ज पर्यंत वर्णानुक्रमाने पूर्ण झाले आहे.

विज्ञान आणि तंत्रज्ञानात नवनवीन संशोधनामुळे मोठ्या प्रमाणात भर पडलेली आहे. तसेच नवनवीन विद्याशाखा निर्माण होत आहेत. मानव्यशाखांमध्ये नव्या संकल्पना, विचारप्रवाह निर्माण होत असून ह्या सर्व बदलांची नोंद घेणे आवश्यक आहे.

विश्वकोश अद्ययावत करण्यासाठी महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठे व संशोधन संस्थांच्या सहकार्याची आवश्यकता आहे. हे सहकार्य संस्थात्मक पातळीवर सोयी सुविधा, मनुष्यबळ, आर्थिक स्वरूपात आवश्यक आहे. शासन निर्णय सामान्य प्रशासन विभाग क्र. व्हीकेयू २०६४-बीएलसी, दिनांक १७ जून, १९६४ मध्ये विश्वकोशातील नोंदींचे/ लेखांचे लेखन, समीक्षण, संपादन इ. करण्यासाठी त्या त्या विषयातील तज्ज्ञता व विश्वकोशातील संबंधित विषयातील नोंदी लिहिण्याची क्षमता असलेले विद्यापीठातील प्राध्यापक (Teachers), संशोधक, तज्ज्ञ व्यावसायिक, विशेषज्ञ यांचे सहाय्य, मदत व प्रत्यक्ष सहभागी होण्याच्या आवश्यकतेचा उल्लेख केलेला आहे. विश्वकोशाच्या अद्ययावतीकरणासाठी विद्यापीठांचा सक्रिय सहभाग अत्यंत आवश्यक असून त्याबाबतचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

विश्वकोश सर्व विद्यापीठांच्या सहकार्याने विषयनिहाय ज्ञानमंडळाची स्थापना करून अद्ययावतीकरणाची योजना कार्यान्वित करणार आहे. यासाठी विषयांचे १० विभागात वर्गीकरण करण्यात आले आहे. ते पुढील प्रमाणे. १) तत्वज्ञान, २) धर्म, ३) सामाजिकशास्त्रे, ४) भाषा, ५) विज्ञान, ६) तंत्रज्ञान, ७) कला, ८) साहित्य, ९) इतिहास व भूगोल, १०) इतर विषय.

या वर्गीकरणांतर्गत साधारणपणे ६० ते ७० विषय / उपविषय असतील व प्रत्येकी एक ज्ञानमंडळ स्थापन करण्यात येईल.

१) ज्ञानमंडळाची आवश्यकता व उद्देश :-

विश्वकोशाच्या नोंदींचे अद्ययावतीकरण ही निरंतर चालणारी ज्ञान प्रक्रिया आहे. त्यासाठी आजवरच्या कामाचे परीक्षण करून काळानुसार नोंदींचे पुनर्लेखन करण्याची आवश्यकता आणि नवी लिहिण्याची गरज या सर्व गोष्टींची पूर्तता जलद गतीने पूर्ण करण्याकरिता प्रत्येक प्रमुख विषय-गटातील, उप-विषयातील तज्ज्ञ लोकांचे स्वतंत्र ज्ञानमंडळ असण्याची आवश्यकता आहे.

नोंदींचे विषय ठरविणे, विषयानुसार विश्वकोशाने निश्चित केलेल्या पध्दतीप्रमाणे नोंद लेखन करून घेणे, तिचे संपादन आणि समीक्षण करणे व प्रकाशित करण्यासाठी विश्वकोश संपादकीय मंडळाकडे पाठविणे ही कामे ज्ञानमंडळाच्या माध्यमातून पूर्ण करणे हे ज्ञानमंडळाचे उद्दिष्ट आहे.

२) ज्ञान मंडळाचे स्वरूप, रचना व कार्यपध्दती :-

१) ज्ञानमंडळ विषयाच्या व्याप्तीनुसार विषयनिहाय / उपविषयनिहाय स्थापन करण्यात येतील.

२) एका ज्ञानमंडळामध्ये विषयाशी संबंधित ३ ते ५ तज्ज्ञ व १ समन्वयक यांचा समावेश राहिल.

३) ज्ञान मंडळे विविध विद्यापीठे, शैक्षणिक व संशोधन संस्थामध्ये कार्यरत असतील.

ज्ञानमंडळामार्फत दोन ते तीन वर्षात विश्वकोशातील नोंदींचे / माहितीचे संपूर्ण अद्ययावतीकरण करणे अपेक्षित आहे. याच माध्यमातून भविष्यात सातत्यपूर्ण अद्ययावतीकरणाची प्रक्रिया सुरु ठेवण्यात येईल.

कार्यपध्दती :-

१) प्रत्येक ज्ञानमंडळ सोपविण्यात आलेल्या विषयाची व्याप्ती व मर्यादा ठरवून त्यानुसार नव्याने नोंदयादी तयार करेल.

२) नव्याने तयार केलेल्या नोंद यादीची जुन्या नोंद यादीशी पडताळणी करून नव्याने समाविष्ट करावयाच्या नोंदी, कालबाह्य नोंदी व अद्ययावत करावयाच्या नोंदी यांचा अहवाल तयार करेल व त्यानुसार नोंदनिहाय व्याप्ती, मर्यादा, शब्दसंख्या निश्चित करून अंतिम नोंद यादी तयार करेल.

३) ज्ञानमंडळातील तज्ज्ञांच्या मार्गदर्शन व सहाय्याने नोंदींचे लेखन, समीक्षण-संपादन, भाषांतर केले जाईल. त्यासाठी ज्ञानमंडळ त्या त्या विषयातील तज्ज्ञ, लेखक-समीक्षक यांची नावे निश्चित करेल.

४) विश्वकोशातील नोंद लेखकांना लेखन कसे करावे यासाठी ज्ञानमंडळाच्या माध्यमातून कार्यशाळा आयोजित केल्या जातील.

५) ज्ञानमंडळ नोंद लेखन, समीक्षण-संपादन, भाषांतर यासाठी कालमर्यादा निश्चित करेल.

६) नोंदींचे लेखन करणाऱ्या तज्ज्ञांनी दिलेले नोंदींचे संदर्भ, त्यासंबंधीची चित्रे, रेखाचित्रे, नकाशे, आराखडे, Audio Visual याची पडताळणी व संपादन ज्ञानमंडळामार्फत करण्यात येईल.

७) नोंदींशी संबंधित चित्रे, रेखाचित्रे, नकाशे, आराखडे, Audio Visual व टंकलेखन यासाठी आवश्यकता असल्यास स्वतंत्र तज्ज्ञांमार्फत काम करण्यात येईल.

८) लेखक लेखासोबत दिलेली चित्रे, रेखाटने, छायाचित्रे, दृकश्राव्य चलचित्र त्याबाबतच्या स्वामित्व हक्क धारकाच्या परवानगीसह नोंद पाठवतील.

९) ज्ञानमंडळाच्या आवश्यकतेनुसार बैठका घेण्यात येतील.

१०) नोंद संकेतस्थळावर टाकण्याच्या दृष्टीने अंतिम संपादनाचे काम ज्ञानमंडळ करेल व विभाग संपादकाकडे सोपवेल.

११) ज्ञानमंडळाचे कामकाज संगणक व आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून चालेल. उदा. नोंदी सोपविणे, नोंदींची देवाणघेवाण, परस्पर संपर्क इ.

प्रकल्पाचे नाव - मराठी विश्वकोश अद्ययावतीकरण

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाची स्थापना दि. १९ नोव्हेंबर १९६० रोजी झाली. त्यानंतर मंडळाचे विभाजन होऊन स्वतंत्र 'महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ' हे महाराष्ट्र शासनाने दि. १ डिसेंबर १९८० रोजी स्थापन केलेले मंडळ असून विश्वकोशाच्या द्वारा जगातील विविध विषयातील ज्ञान मराठीत आणण्यासाठी या मंडळाची स्थापना झाली. आपला उद्देश अधिक परिणामकारक रीत्या साध्य करण्यासाठी विविध विद्यापीठांना ज्ञानमंडळाच्याद्वारे सहभागी करून घेण्याकरिता विविध विद्यापीठांशी सामंजस्य करार करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

विश्वकोश मंडळाने आपल्या कार्यासाठी विविध विद्यापीठांचे सहकार्य घ्यावे असे निर्देश महाराष्ट्र शासनाच्या सामान्य प्रशासन विभागाच्या दि. १७ जून १९६४ च्या शासन निर्णयामध्ये नमूद केले आहे.

त्याचबरोबर विद्यापीठाच्या दैनंदिन कामकाजाव्यतिरिक्त महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा १९९४ विद्यापीठांच्या दैनंदिन कामकाजाव्यतिरिक्त पुढील उद्देश नमूद केले आहेत :

- 5) to extend the benefits of knowledge and skills for development of individuals and society by associating the university closely with local and regional problems of development.
- 6) to carry out social responsibility as an informed and objective critic, to identify and cultivate talent, to train the right kind of leadership in all walks of life and to held younger generation to develop right attitudes, interests, values.
- 9) to promote acquisition of knowledge in a rapidly developing and changing society and to continually offer opportunities of upgrading knowledge, training and skills in the context of innovations, research and discovery in all fields of human endeavor by developing higher educational network with use of modern communication media and technologies appropriate for a learning society.
- 15) to strive to promote competitive merit and excellence as the sole guiding criterion in all academic and other matter relating to students.

Along with these in the section of Powers and Duties of Universities it is clearly mentions in point no. 55 which runs like this -

- 55) to promote by itself, or in co-operation with other universities the study of Marathi and the use of Marathi as a medium of instruction, study, research and examination.

तसेच, मराठी विश्वकोशाच्या अद्ययावतीकरणासाठी ज्ञानमंडळे स्थापन करण्यास मान्यता देणेबाबत महाराष्ट्र शासन, मराठी भाषा विभाग, शासन निर्णय क्र. विकोश २०१५/ प्र.क्र. १७१ / भाषा-२, दि. २३ फेब्रुवारी २०१६ नुसार व मा. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ यांच्या मान्यतेने सचिव, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश मंडळ आणि कुलसचिव, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद यांच्यात सामंजस्य करार करण्यात येत आहे.

योजनेचा उद्देश - मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाने विश्वकोशाच्या २० खंडांची निर्मिती केली असून या २० खंडांच्या नोंदींचे अद्ययावतीकरण करणे, विविध विषयावरील नव्या माहितीची सातत्याने भर टाकणे यासाठी ज्ञानमंडळाची स्थापना परिशिष्ट -१ नुसार करणे. प्रत्येक उपविषयासाठी स्वतंत्र ज्ञानमंडळ स्थापन करून ही सर्व ज्ञानमंडळे एकमेकांशी जोडणे व त्या आधारावर विश्वकोशाची पुढील रचना करणे हा उद्देश आहे.

(तज्ज्ञांचे मानधन प्रति तास रु. ७५० व प्रवास खर्च - वित्त विभाग, शा. नि. क्र. प्रवास-१०१०/प्र.क्र.२/सेवा-५, दि. ३ मार्च २०१० नुसार

प्रशिक्षणार्थींचा व तज्ज्ञांचा अल्पोपहार खर्च - प्रति व्यक्ती, प्रति दिन रु. २५०/-, स्टेशनरी, इतर खर्च.)

* प्रशिक्षणार्थींचा प्रवास खर्च - प्रवास खर्च वित्त विभाग, शा. नि. क्र. प्रवास-१०१०/प्र.क्र.२/सेवा-५, दि. ३ मार्च २०१० प्रमाणे मराठी भाषा विभाग शा. नि. क्र. विकोश-२०१५/प्र.क्र.१७१/भाषा-२, दि. २३.०२.२०१६ सेवासुविधा अ.क्र. ३ व ४ मध्ये नमूद केल्यानुसार संबंधित विद्यापीठ किंवा महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळाकडून अदा करण्यात येईल.

८) ज्ञानमंडळाच्या सभाव्य वार्षिक खर्चासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद या विद्यापीठास दिलेल्या रकमेच्या खर्चाचे तपशिल व पावत्या दरमहा, तसेच वार्षिक खर्चाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र विद्यापीठाकडून मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळास पाठविण्यात येईल. विद्यापीठाने एका जबाबदार कर्मचाऱ्याकडे याची जबाबदारी सोपवावी.

९) नोदीचे लेखन, समीक्षण-संपादन, भाषांतर करणाऱ्या तज्ज्ञांना मराठी भाषा विभाग, शासन निर्णय, क्र. मविवन-२०१३/प्र.क्र.७०/भाषा-२, दि. १० फेब्रुवारी २०१५ व शासन निर्णय क्र. मविवन-२०१३/प्र.क्र.७०/भाषा-२, दि. १० मार्च २०१५ नुसार मानधन / मोबदला महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळामार्फत देण्यात येईल.

१०) नोदीशी संबंधित चित्रे, रेखाटने, नकाशे, चलचित्रे, ध्वनिचित्रफित (Audio Visual) याबाबतचे मानधन / मोबदला महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळामार्फत नियमानुसार देण्यात येईल.

११) या ज्ञानमंडळामार्फत प्रतिवर्षी किमान २५० ते ३०० नोदीचे लेखन, समीक्षण-संपादन कार्य पूर्ण करण्यात येईल.

१२) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद येथे स्थापन करण्यात आलेल्या ज्ञानमंडळाचा उद्देश संबंधित विषयातील अद्ययावत व परिपूर्ण माहिती मराठी भाषेतून अभ्यासकांना, जिज्ञासूंना मिळावी असा असल्याने हे काम अधिक चांगल्या रीतीने करण्याकरिता आगामी काळात ज्ञानमंडळाच्या कार्यपध्दतीत जे बदल करावे लागतील ते परस्परांच्या विचार विनिमयातून करण्यात येतील.

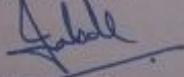
१३) 'नाट्यशास्त्र' या विषयाशी संबंधित लोकांच्या मनात जागृती निर्माण व्हावी म्हणून महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश मंडळ आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद यांच्या संयुक्त विद्यमाने परस्पर विचार विनिमयातून उपक्रम राबविण्यात येतील.

१४) ज्ञानमंडळाच्या माध्यमातून तयार करण्यात आलेल्या नोदीचा उपयोग त्या त्या विषयातील विद्यापीठ / संस्था स्तरावरील अभ्यासक्रमासाठी व पूरक संदर्भ म्हणून विद्यार्थी, अभ्यासक व जिज्ञासूंना होईल. यासाठी संयुक्तपणे उपक्रमही राबविण्यात येतील.

स्थळ - मुंबई

दिनांक - २१/३/२०१६

करार करून देणार

(डॉ. प्रदिप जबदे)

Registrar

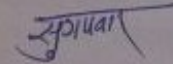
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ,

Marathwada University,

साक्षीदार - १) Aurangabad

२)

करार करून घेणार

(सु. ग. पवार)

सचिव

महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश
निर्मिती मंडळ, मुंबई.

